

VOSZKA ÉVA

Privatizációs végjáték

Az 1997-es esztendőt a kormányzat egészen őszig a privatizáció záróévének hirdette. Az Állami és Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. (ÁPV Rt.) szorgalmasan készült is a szükséges törvényi és intézményi változtatások körvonalazására és végrehajtására. Erre ugyan 1998 tavaszáig, a parlamenti választások előtt nem került sor, de a döntéshozóknak a választási ciklus által felállított két csapdát is sikerült kikerülniük. Az egyik a kampányszerű magánkézbe adás lassítása és lezárása akkor, amikor még tetemes nagyságú, elvileg eladható vagyon volt az ÁPV Rt. portfóliójában. A másik csapda az elosztásos módszerek széles körű alkalmazása, illetve a megmaradt állami vagyon kiárúsítása lett volna a mesterséges gyorsítás érdekében. Noha az utóbbi irányzat néhány eleme 1997-ben is felbukkant, még az utolsó időszakban is új megoldásokkal gazdagítva az amúgy is fordulatos történetet, erre az évre az eladás, sok helyütt a magas árfolyam, s így a terveket lényegesen meghaladó bevétel volt jellemző. Elemzésünk erről a pontról indul, nem mintha ezt tartanánk a privatizáció egyetlen vagy akár legfontosabb sikerkritériumának, hanem pusztán a kifejtés logikája miatt: az összefoglaló adatok bemutatása adja meg a keretet a mögöttük meghúzódó folyamatok bemutatásához.

Kiugró bevétel – nagy hazai vásárlások

A privatizációs bevételek tervezett nagysága 1997-re a megelőző évinél magasabb, de ahhoz nagyságrendjében hasonló volt. Készpénzben 180 milliárdot irányoztak elő, amiből az osztalékkal és az adókonszolidációs követelések értékesítésével együtt összesen 72 milliárdos költségvetési befizetést kellett volna teljesíteni.¹ A tervek realitását az év elején bizonytalanság övezte. Az állami privatizációs szervezet vezetői tavasszal még kétségesnek látták az előirányzott bevétel elérését, és mintegy előre is mentegetőzve, azt állították, hogy ebben az évben már nem szorít a költségvetési átutalások kényszere.

Az aggodalom annál is inkább indokolt volt, mert az ÁPV Rt. teljes vezérkarának lecserélése és az apparátus átrendeződése 1996 őszén érthető módon visszavetette a tranzakciókat. Április végén a készpénzbevétel még nem érte el a húszmilliárd forintot, az összes bevétel pedig a 50 milliárdot, miközben a kiadások már meghaladták azt. A túlköltekezés az első félév egészében jellemző maradt. A holding június végéig szinte teljes egészében felhasználta bevételeit – mégpedig úgy, hogy a költségvetésbe közvetlenül, az

¹ Az ÁPV Rt. pénzügyi terveinek forrása a Pénzügyminisztériumnak a gazdasági kabinet számára írt jelentése (A gazdaság 1997. évi helyzetéről, 1997. december). A tényadatok az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. hivatalos kiadványából származnak: Privatizációs Monitor, 1997. december.

elkülönített alapok feltöltésén kívül semmit sem fizetett be. Ugyanakkor elköltötték, illetve elígérték – jórészt kormánydöntések nyomán – az egész évre szóló tízmilliárdos reorganizációs keretet.

Az intézményi és személyi bizonytalanságok az év további részét is végigkísérték. Az igazgatóság elnökének posztján ismét változás történt, és az apparátus egyik kulcsembere, a folytonosságot legtovább képviselő vezérigazgató-helyettes is megvált pozíciójától. Szinte megszakítás nélkül zajlott a vita a privatizáció lezárásáról és az állami vagyonkezelés új intézményrendszeréről, s menetrendszerűen, a már megszokott kétéves ritmusban megérkezett a privatizációs törvény felülvizsgálata is. Ez azonban most nem lassította az eladásokat, hanem a gyorsítás feltételeit teremtette meg. A legjelentősebb változás ugyanis a tartós állami tulajdon körének módosítása. Noha az ide sorolt vállalatok száma némileg növekedett, a vagyonérték 80 milliárd forinttal csökkent, aminek két legfontosabb tétele a Matáv és az OTP tartós állami tulajdonhányadának leszállítása, vagyis a további részvényeladás lehetőségének megnyitása volt. A gyorsítást segítette a pályáztatás kötelezettségének enyhítése is. 1997 nyarától az apparátus két eredménytelennek minősített forduló után közvetlen tárgyalást kezdhet az érdeklődőkkel.

Mindez hozzájárult az éven belüli – ugyancsak nem kivételes – szezonális ingadozásokhoz. November végén az eladásokból származó készpénz 140 milliárdot, az összes bevétel pedig mintegy 160 milliárdot tett ki. A nagy ugrásra, akárcsak 1995-ben, az év utolsó két hónapjában került sor. Az összesített számok szerint az ÁPV Rt. értékesítésének készpénzbevétele megközelítette a 320 milliárdot, a kárpótlási jegyeket és egyéb befizetéseket is hozzászámítva pedig a 350 milliárdot, ami több mint negyven százalékkal magasabb a tervezettnél. (Ennek következtében nagyobb, 145 milliárd forint lett a költségvetési átutalás.) Ezt a nominális nagyságot a magyar privatizáció történetében csak egyszer, az energetikai cégek eladásakor sikerült meghaladni.

Az elmúlt években már megszokottá vált, hogy a bevételeken belül magas volt a készpénzhányad. A kedvezményes, de 1995 óta szigorúbb feltételekkel nyújtott Egzisztencia-hitel és a részletfizetés töredékes (300 millió forintnyi) maradt, kárpótlási jegyekből pedig 22 milliárdot használtak fel, az 1996-os mennyiségnek körülbelül a felét.

Ez egyben azt jelenti, hogy a kárpótlás nem zárult le, sőt a legutóbbi törvények nyomán jogosulttá vált mintegy kétszázezer igényről még határozat sem született. A piaci szereplők jelentős része viszont arra számított, hogy a kormány még a választások előtt – mintegy „hangulatjavító intézkedésként” – döntést hoz a beváltásra váró több mint húszmilliárd forintnyi jegy felhasználásának lehetőségeiről. E várakozást táplálták általában a privatizáció végéről, konkrétan pedig a Kárpótlási Hivatal bezárásáról szóló híradások,² s valószínűleg ez az egyik fontos oka a jegyek váratlan árfolyam-emelkedésének 1997 őszétől. A megoldás azonban még várat magára, sem jelentősebb részvénycserekre, sem a hónapok óta vitatott befektetési alap létrehozására nem került sor.

1997 jelentős újdonsága, hogy a készpénzen belül abszolút értékben és részarányában is magas a forintért vásárlás. Ez a tétel 1997-ben az összes készpénz harmadát adta. A több mint 100 milliárdos összeg négyszerese az 1993 óta folyó áron évi 25 milliárd körül ingadozó privatizációs forintbefektetéseknek.

Miből származtak a bevételek? Az ÁPV Rt. hivatalos kiadványa szerint 1997 folyamán 177 társaságot értékesítettek, ezek közül 103 társaságot teljes egészében. Az átlagos árfolyam meghaladta a 300 százalékot, de a száz százalékból értékesített cégek esetében

² A Hivatal helyét 1998 tavaszától csökkentett létszámú, kevesebb regionális kirendeltséggel működő iroda vette át.

alig lépte túl a könyv szerinti értéket. Az utóbbi csoport eladásának szerződés szerinti értéke 33 milliárd forint. A teljes egészében eladott társaságok tehát viszonylag kisebbek voltak, amelyek összességükben – de meglehetősen nagy szórás mellett – a regisztrált vagyonértékhez közeli áron keltek el. A bevétel döntő tételeit a nagy cégek kisebbségi pakettjének eladása hozta, részben az érintett vagyon nagysága, részben pedig az elért magas árfolyam miatt. Ez elsősorban a tőzsdei privatizációkra és a bankok állami részvényeinek eladására jellemző. Önmagában csak a Matáv és az OTP részvénycsomagjának piacra vitele 180 milliárd forintot hozott az államkasszának, vagyis azt mondhatjuk, hogy a terven felüli bevételek e két nagy tranzakciónak köszönhetőek.

Míg a *bevételei oldal*on a magyar magánbefektetők szereplése és az eladási árfolyamok átlagosan magas volta az újdonság, miközben a koncentráció foka – a bevételek néhány cégre összpontosulása – csak az 1995-ös energetikai-infrastrukturális eladásokhoz hasonlítható, a *kiadási oldal*on a reorganizációs ráfordítás látszik kiugrónak (*1. táblázat*). A befektetésekkel, adóskonszolidációval és agrártámogatásokkal együtt számított összeg meghaladta a 46 milliárd forintot, ami több, mint korábban bármikor.

1. táblázat

A vagyonkezelő szervezetek reorganizációs és garanciális kiadásai

Év	Reorganizáció és befektetések (milliárd forint)	Garanciák kifizetése és tartalék (milliárd forint)	Összes készpénzbevétel* (milliárd forint)	Újraelosztás a készpénzbevétel százalékában
1990	–	–	0,7	–
1991	–	–	30,4	–
1992	8,7	5,8	58,5	23,4
1993	9,5	7,8	128,2	13,5
1994	8,0	7,0	38,7	38,8
1995	17,4	3,7	437,8	4,8
1996	32,3	2,6	102,6	34,9
1997	46,6	n. a.	317,2	14,7
Összesen	122,5	26,9	1113,0	13,4

* Osztalék és egyéb bevétel nélkül.

Forrás: KSH [1996], Statisztikai Évkönyv 335. o., ÁPV Rt.

A reorganizáció legnagyobb tételei az adóskonszolidáción és agrártámogatásokon kívül 1997-ben a következők voltak. A Richter Gedeon Gyógyszergyár egymilliárdos tőkeemelésére az adott részvényárfolyam mellett 14 milliárdot kellett fordítani. A Nitrokémia négy milliárdos alaptőkéjét kétmilliárddal növelték. A Diósgyőri Acélművek először 200 millió forintos tulajdonosi hitelt kapott, majd kétmilliárdos hitelgaranciát, később az ÁPV Rt. kifizette a Csepeli Csőgyárnak a cég 2,8 milliárdos tartozását. A Hungarocamionnak a holding 200 millió forintos tulajdonosi hitelt adott a vámtartozások kiegyenlítésére.³ A Mecsek Urán először egymilliárdos támogatásban részesült, a bezárási döntés után a kormányzat 1,5 milliárd forintot irányzott elő végkielégítésre és 15 milliárdot a bánya rekultiválására. Az Antenna Hungaria mintegy hárommilliárd forintnyi támogatást kapott.

Az ÁPV Rt. kasszájából kifizetett reorganizációs összegek jelentős részét kormányzati döntés nyomán folyósították, és ezek a ráfordítások nem kizárólag a holding kezében

³ Megjegyezzük, hogy az ÁPV Rt. összesítésében a rövid lejáratú tulajdonosi kölcsön nulla értékben szerepel. Ennek nyilván az az oka, hogy az év közben folyósított tulajdonosi hiteleket 1997 végére a cégek visszafizették.

lévő cégeket érintettek. Az ÁPV Rt.-hez kapcsolt jövedelem-újraelosztást a rejtett redistribúció fogalmkörébe sorolhatjuk.⁴

A kiadások szerkezetéből ugyanakkor az is látszik, hogy a helyi önkormányzatoknak átutalt részesedés nem érte el a 26 milliárdot, a vállalatoknak járó privatizációsellenérték-hányad pedig alig haladta meg a 15 milliárd forintot. E kétfajta kötelezettség teljes nagyságáról többfajta adat is napvilágot látott. Becslések szerint a hátralék 1997 elején 70-80 milliárd volt, ebből 472 vállalat 36 milliárdot igényelt vissza. Pontos számok hiányában annyi biztosan állítható, hogy az ÁPV Rt.-nek most sem sikerült e két, régen húzódnó, kínos ügy végére járnia, s még mindig több mint 400 per folyik ellene, döntően a belterületi földek miatt.

A privatizáció 1997-es sarokszámláiról összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a bevételek nemcsak a tervezettet lépték jelentősen túl, hanem abszolút értékben is magasak: a magánkézbe adás nyolcvéves történetének az 1995-ös energetikai privatizáció után folyó áron a második legnagyobb értéket mutatják. Az eredmények hátterében nem annyira a tranzakciók számának növekedése, mint inkább néhány nagy vagyonszomszám piacra vitele és a jó árfolyamok állnak. Ennek pedig fontos tényezője – nem kisebbítve az ÁPV Rt. és az érintett cégek érdemeit – a magyar gazdasági helyzet általános javulása, az országhoz tartozás csökkenése részben a NATO-csatlakozás és az európai uniós döntések nyomán. Mindez jelentősen befolyásolta a tőzsdéi kibocsátások iránti élénk érdeklődést – amelyet a nemzetközi tőkepiac őszi felbolydulása sem szüntetett meg –, és néhány esetben a több száz százalékos eladási árfolyamokat. Ehhez kapcsolódik a bevételek szerkezetének új vonása, a hazai készpénzes vásárlók magas részaránya. A számok elsődleges elemzése azt mutatja, hogy a vagyoneelosztás – legalábbis a látványos, korábban is alkalmazott formákban – nem indult meg, és a magas átlagos árfolyamok alapján széles körű kiárusításról sem beszélhetünk. A kiadások között azonban viszonylag magas volt a reorganizációs ráfordítások aránya, azaz a jövedelmek újraelosztása folytatódott.

Az értékesítésekben 1997 hozott néhány látványos sikert, megoldódtak régóta húzódnó, esetenként reménytelennek látszó ügyek, és megint lezárult több ágazat privatizációja.

Sikeres eladások

Az ÁPV Rt. 1997-ben összesen 211 eladást bonyolított le. Az értékesítési árfolyam két szélső értéke a jegyzett tőkében mérve a nulla és 4500 százalék, azaz a névérték 45-szörösét.⁵ Az állami vagyon csökkentésének mértéke és az elért bevételek szempontjából 1997 egyik sikerágazata a bankprivatizáció volt, a másik pedig a tőzsdéi kibocsátás.

A sort az év tavaszán a Magyar Olajipari Rt. (Mol) nyitotta. A közel 19 milliárd forint névértékű csomag a jegyzett tőkéhez viszonyítva majdnem 300 százalékos árfolyamon kelt el. (Közismert, hogy a Mol jegyzett és saját tőkéje között nagy a különbség. Az utóbbihoz viszonyítva az árfolyam csak 105 százalékos.) Ezzel az állami tulajdon részaránya az olajipari cégben 36 százalékra csökkent, a bevétel meghaladta az 55 milliárdot. A kisbefektetők ekkor kapták a legtöbb preferenciát – a vételár 70 százalékát egy éven belül, halaszott fizetéssel lehetett kiegyenlíteni –, és jelentős nagyságú pakettet különítet-

⁴ Emellett 1997-ben is működött a nyílt, azaz a központi költségvetésben megjelenő újraelosztás. A gazdálkodó szervezetek támogatására a költségvetési kiadásoknak 1,9 százalékát irányozták elő, ami az agrárszektorban nyújtott preferenciákkal együtt elérte a 4,4 százalékot. Ebben természetesen nincsenek benne az elmaradt bevételek, amelyek például – normatív támogatások formájában – az fejlesztésre szoruló régiók nagyberuházásainak adnak tíz év teljes adómentességet.

⁵ Ez utóbbival a Kárpátia Éterem tartja a rekordot – igaz, hogy az eladott csomag névértéke mindössze egymillió forint volt.

tek el az alkalmazottaknak. A kedvezményes – 50 százalékos árkedvezményt nyújtó – vásárlási lehetőség jelentős vagyonhoz, illetve jövedelemhez juttatta a jól menő cég dolgozóit és vezetőit. A privatizációs törvény módosítása nyomán 25 százalékra csökkent a tartós állami tulajdonhányad a Molban, ami további 11 százaléknyi részvény eladását teszi lehetővé. Erre azonban 1997-ben nem, csak 1998 tavaszán került sor.

Hasonlóképpen nagy bevételt, több mint 40 milliárdot hozott az államkasszának a Richter Gedeon Gyógyszergyár újabb részvénycsomagjának tőzsdére vitele, amivel az ÁPV Rt. tulajdonhányada 28-ról 16 százalékra csökkent. Az állami bevétellel szemben ebben az esetben a tőkeemelés kiadása állt. A kisbefektetőknek itt csak a vásárlás 30 százalékára adtak hitelt.

1997-ben, többéves halogatás után elindult a Rába privatizációja is. A győri gépipari cég – részben a Magyar Fejlesztési Bank tulajdonosi fennhatósága alatt – jelentős átstrukturálást hajtott végre, stabilizálta pénzügyi és piaci helyzetét. Az aktív és határozott vállalati menedzsment először hosszú küzdelemben megakadályozta, hogy a céget részenként értékesítsék, később pedig sikerrel ellenállt a szakmai befektetők megjelenésének. (A Skoda és a Daewoo 1996-ban is érdeklődött a Rába iránt, de az utóbbi csak többségi pakettet vett volna.) 1997 elején az ÁPV Rt. – valószínűleg a menedzsment sugallatára, de legalábbis az ő szándékaival most már nem ellentétesen – kétlépcsős privatizációs javaslatot fogadott el.

Az első menetben a részvények 25-30 százalékát ajánlották fel zárt körben pénzügyi és szakmai befektetőknek, előzetesen kikötve, hogy tíz százaléknál nagyobb részesedést egyikük sem szerezhet. Az év őszén az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank, a First Hungary Fund nevű befektetési alap, a DRB Hicom maláj társaság, valamint a Graboplast és a Rába Menedzsment Kft. szerzett tulajdont. A kedvezményes alkalmazotti vásárlás eredetileg a részvények tíz százalékát érintette volna, amit sajtóközlemények szerint a miniszterelnök egy céglátogatás alkalmával személyesen emelt fel 15 százalékra. A privatizáció második lépése a tőzsdéi bevezetés volt, amelynek során kisbefektetők is vásárolhattak. A Rába részvényeinek 60-70 százaléka az előzetes szándékoknak megfelelően magyar tulajdonban maradt, mégpedig honvédelmi szempontok érvényesítése érdekében. (Az árfolyam a jegyzett tőkének 148, a saját tőkének azonban csak a 90 százalékát érte el.) Így 1997 végére a Rábánál osztott tulajdonosi szerkezet alakult ki a cégen belüli csoportok jelentős részesedésével, de – sajátos vonásként – külső szakmai befektetők részvételével.

A privatizációs törvény módosítása tette lehetővé a legnagyobb volumenű tőzsdéi kibocsátást. A Matáv 20 milliárd forintos névértékű pakettje a jegyzett tőkéhez viszonyítva 730 százalékos árfolyamon (a saját tőke értéknek is majdnem a négyszereséért) kelt el, több mint 140 milliárddal gyarapítva az eladók kasszáját. A tranzakció során mind a főtulajdonos Magyarcom mind pedig az ÁPV Rt. tulajdonosi részaránya csökkent, az utóbbié jelentős mértékben, 25-ről 6 százalékra.

A négy nagy tőzsdéi kibocsátás az OTP 40 milliárdjával együtt összesen mintegy 290 milliárdot hozott az eladóknak – jórészt az államnak. Az 1997-es tranzakciókból a halasztott fizetés – azaz lényegében egyéves kamatmentes hitel – mintegy húszmilliárd forintra tehető. Ennyi bevétel tolódot az ÁPV Rt. számláján 1998-ra, s ennek kamatait kapták meg kedvezményként a részvényt jegyző hazai kisbefektetők.⁶

E nagy akciók mellett kisebb privatizálandó cégek is megjelentek az értékpapírpiacon, mint például a Fűzfői Papírgyár vagy a Bizományi Áruház. Az utóbbi cég részvényeiből

⁶ A „kisbefektetők” kategóriájában természetesen jelentősebb beruházók is szerepelhetnek, akik a kibocsátásnál különféle trükkökkel a korlátozott jegyzési lehetőségnél lényegesen több részvényt szereztek, illetve később a piacon nagyobb paketteket megvásároltak.

a menedzsment 10 százalékot vehetett kárpótlási jegyért, 12 százalékot pedig a dolgozók jegyezhetek. Sikerült rendezni néhány olyan nagyvállalat sorsát is, amelyeknek ügye hosszú évek óta húzódik: a borsodi vaskohászat két nagy cégéről, az alumíniumiparról és a Digépről van szó.

A borsodi acélipar beteg vállalatai közül az ÁPV Rt. először Ózdnak talált befektetőt, noha sokáig a diósgyőri kilátások tűntek jobbnak. 1997-ben az Ózdi Acélművek 2,7 milliárd forintnyi jegyzett tőkéjének 90 százalékát hirdette meg az állami tulajdonos, az előző évi pályázathoz viszonyítva azzal a lényeges különbséggel, hogy a befektetőnek nem kellett vállalnia a miniacélmű felépítésének kötelezettségét – igaz, hogy így a korábban előirányzott egymilliárdos kormányzati támogatás sem társult az eladáshoz. A céget a német Aicher cég vásárolta meg 157 millió forintért (a jegyzett tőke értékének hat százalékáért), további 50 millió márka fejlesztést ígérve. Az új tulajdonos a német kormány által garantált hitelből fel akarja építeni a miniacélművet, amelynek alapkövét már le is tették. Az ózdi vállalatnál a privatizáció idején hétszázán dolgoztak. A befektető kötelezettséget vállalt arra, hogy a létszámot első évben hűsz, azután pedig tíz százalékánál nagyobb mértékben nem csökkenti.

Még fordulatosabb volt 1997-ben a Diósgyőri Acélművek (DAM) sorsa. Az egyszer már privatizáción, majd felszámoláson átesett, közel 30 milliárd állami támogatást elnyelő céget az év februárjában a kormányzat privatizációra érettnak nyilvánította, egyben azt is kimondva, hogy a válságkezelésnek vége. Az ÁPV Rt. a pénzükre hiába váró nagy szállítók (Mol, Émász) fenyegetésének árnyékában, a 2,3 milliárd forintnyi adóssággal együtt hirdette meg az eladást, mégpedig úgy, hogy ötmilliárdos tőkeemelést vártak a befektetőtől. A pályázat sikertelenül zárult, elsősorban azért, mert a DAM likviditási gondjai a kormányzati deklaráció ellenére nőttek-nőttek. Összel már úgy látszott, hogy az éves veszteség meghaladja a hétmilliárd forintot. Az állami tulajdonos további támogatásokkal (200 millió forintos tulajdonosi hitellel, a Csepeli Csőgyár majdnem hárommilliárdos számlájának kifizetésével és kétmilliárdos kormánygaranciával) sietett a segítségére.

Az újabb tender győztese a Kassai Vasmű lett, amely egy dollárt ajánlott fel jelképes vételárként, de megvásárolta volna a DAM tartozásait is, és hárommilliárdos tőkeemelést ígért. A romló eredményeket látva azonban visszavásárlási garanciát kértek a kormánytól, valamint azt, hogy az 1997-es veszteséget finanszírozzák. Novemberben, amikor az energiaellátás korlátozása a termelés leállításával fenyegetett, újabb zártkörű pályázatra került sor, most már csak kétmilliárdos tőkeemelést előírásával. Az öt meghívott közül ismét a kassaiak lettek a nyertesek, akik időközben letettek a visszavásárlási garancia igényéről, és három ütemben 4,5 milliárdos fejlesztést irányoztak elő. A tranzakció lezárása még hónapokig húzódott a szlovák bankcsődöknek a Vasművet is elérő hullámai miatt. Noha ebből az eladásból a magyar államnak közvetlen bevétele nem származott, a nyereség az évente többmilliárdnyi folyamatos finanszírozás terhének megszűnése lehet. Ennek feltétele azonban, hogy az erős – és nem feltétlenül minden gyanú fölött álló – politikai kapcsolatokkal, de bizonytalanabb pénzügyi-piaci háttérrel rendelkező kassai vállalkozás valóban végrehajtsa a szükséges átalakításokat, és megteremtse a hosszú távú működőképesség alapjait.

A harmadik cég, amelynek sorsa hosszú évek után rendeződni látszik, a Diósgyőri Gépgyár (Digép). A részekre bontott hajdani nagyvállalat részvényeinek többsége az évekig tartó felszámolási eljárás lezárásaként, a tartozások fejében az APEH, valamint az egészség- és nyugdíjbiztosítási önkormányzatok tulajdonába került. A két utóbbi intézmény képviselői 1995-ben eladták részesedésüket egy magyar befektetői csoportnak, de az önkormányzatok közgyűlése nem hagyta jóvá a tranzakciót. A pereskedések lezárultával 1997-ben visszaállt az eredeti állapot. A társadalombiztosítás, illetve az adóhivatal

részesedésének fejében főtulajdonossá vált a Kincstári Vagyonkezelő eladta részesedését a Magyar Fejlesztési Banknak, amely vállalkozott egy reorganizációs program végrehajtására. A Dígép tulajdonosváltásának legutóbbi fordulója tehát a szó szűken vett értelmében nem privatizáció, de reményt ad a cég feljavítására, és ezután esetleg a tényleges magánkézbe adásra.

Ugyancsak 1997-ben zárult le a magyar alumíniumipar privatizációja. A Hungalu működőképes részeit magyar magántulajdonosok vásárolták meg. Az állam szempontjából a diósgyőri ügyletnek hasonlóan itt sem a közvetlen bevétel, hanem a további nagy kiadások elhárítása a legfontosabb nyereség. A környezetvédelemmel kapcsolatos mintegy kilencmilliárdos ráfordítást a befektetők vállalták magukra, noha ebben az esetben még inkább kérdéses, hogy eleget tudnak-e majd tenni kötelezettségeiknek. Az alumíniumiparban utolsóként Ajkát értékesítették az inotai társ cég tulajdonosainak tízmillió forintért, de hárommilliárdos környezetvédelmi teherrel. Az ÁPV Rt.-nek az iparágat közelről ismerő vezetői nemcsak azért pártolták ezt a megoldást, mert így magyar többségben maradt a „fehér arany” – és a kormányzathoz közel álló befektetők jutottak tulajdonhoz –, hanem azért is, mert így lényegében helyreállt a vertikum. Néhány befektetői csoport egymással együttműködve el tudja játszani a korábbi trösztközpontra belső átalakító szerepét.

A régóta veszteségekkel küszködő nagyvállalatokon kívül több olyan kisebb cég is volt, amely elemzők szerint meglehetősen olcsón került új tulajdonosok kezébe. Ennek legfontosabb útja 1997-ben a pályázaton kívüli értékesítés volt, amit a privatizációs törvény módosítása megkönnyített. A szabályok lazítása részben gazdasági megfontolások alapján is indokolt: a privatizáció végéhez közeledve egyre több olyan cég eladása kerül terítékre, amelyeket az ÁPV Rt. korábban többször sikertelenül hirdetett meg. Óhatatlanul felmerül azonban a gondolat, hogy ebben a gazdasági érveken túl a politika, esetleg a parlamenti választások közeledte is szerepet játszott. A meghívásos, zárt ajtók mögött folyó tárgyalás ugyanis az ellenőrizhetetlen előnyben részesítéseknek, a klientúraépítésnek is melegeggya lehet. 1997-ben a sajtóban két eset kapcsán merült fel ez a gyanú: az Athenaeum Nyomda és egy vízerőmű eladásakor.

Az Athenaeumot hetedik nekifutásra, pályázaton kívül értékesítették. A Láng és az Állami Nyomda konzorciuma adósságok nélkül, 500 millió forintért – a névérték 23 százalékáért – jutott a részvényekhez. A vételárnak csak 15 százalékát kellett készpénzben letenni, a többit kárpótlási jeggyel fizethették a vevők. Az Athenaeumra három évvel ezelőtt még 100 százalékos árfolyamon is volt érdeklődés, és 1997-ben sem a korábban egyébként soha nem pályázó Láng ajánlata volt egyértelműen a legjobb. A nyomda egyik nagy megrendelője, a Budapesti Piac című lap tulajdonosa néhány hónappal azelőtt a 600 millió forintból kért némi engedelményt, de nem kapott könnyítést.

Még inkább talányos a kesznyétei vízi erőmű eladása. Az erőművet két másik társával együtt az ÁPV Rt. megvásárolta a Tiszai Erőműtől akkor, amikor a nagy céget külföldieknek eladta. (A vételár 3,3 milliárd forint volt, pontosan annyi, mint a Tiszai Erőmű adósságállománya, azaz feltehetően burkolt konszolidációra került sor). A három vízerőmű közül kettőt tartós állami tulajdonba vontak, a harmadikat azonban nem. S az értékesítés nem is váratott sokáig magára: a műtárgyat 1997-ben 33 százalékos árfolyamon egy magyar magánszemély vette meg, aki bevallottan nem magának, hanem más befektetőnek vásárolt.

Az ÁPV Rt. tulajdonában lévő cégek köre nemcsak az eladások nyomán változott, hanem néhány portfóliócsere révén is. Az egyik nagy tétel a Rába részvényeinek megszerzése volt a Magyar Fejlesztési Banktól (MBF), amelyért a holding több kisebb társaság részesedéseit adta át. Itt a cél nyilvánvalóan a gépipari nagyvállalat privatizálásának központi kézbe vétele, nem pedig a korábbi többségi tulajdonos pozícióinak javítása volt.

Az MFB-nek több gondja lesz az átvett cégek feljavításával és eladásával, mint a már egyenesbe jutott Rába részvényeinek kezelésével. Valószínűleg nem jár jobban a százszázalékos állami tulajdonban lévő pénzüzet a második, 1997 végén még egyeztetés és értékelés alatt álló 3-4 milliárd értékű csomaggal sem. Ebben ugyanis néhány reményteljes cégen – például a salgótarjáni Acélárugyáron és Öblösüveggyáron – kívül jórészt egykori szovjet repülőterek és más katonai objektumok szerepelnek.

Az MFB-től eltérően minden bizonnyal a cserepartner megsegítését célozta a másik nagyobb léptékű akció, a Postabankkal végrehajtott mintegy tízmilliárd forint értékű átadás-átvétel.⁷ Ennek nyilvánosságra is hozott indokaként említették a könnyebben értékesíthető vagyonelemek juttatását a tavasszal megrendült helyzetű pénzüzetnek – ami a másik oldalról nézve azt jelenti, hogy még elvileg egyenértékű cserét feltételezve is az ÁPV Rt. nehezebben mobilizálható, azaz gyengébb minőségű ingatlanokhoz és részese-désekhez jutott.

Ez a módszer egyébként egy 1996-ban tervezett, majd hamvába holt kísérletnek a módosított változata. Akkor – részben az központi állami tulajdon csökkentése és a kárpótlás előre lendítése, részben a másik érintett fél rejtett konszolidációja érdekében – az ÁPV Rt. nagyobb vagyonsomagot ajánlott fel zárt körű pályázaton meghatározott befektetői körnek, pénzüzeteknek és magánvállalkozásoknak kedvezményes áron, döntően kárpótlási jegyért. A meghívottak között már akkor is szerepelt a Postabank, és kiszivárgott hírek szerint ő lett volna a nyertes. Az 1997-ben alkalmazott eljárás, bár lényegesen kisebb csomagot érintett, az eredeti változathoz viszonyítva két szempontból kedvezőtlenebb volt: az állami vagyon nem csökkent, sőt nehezebben eladható elemekkel gyarapodott, s a tranzakció kárpótlási jegyeket sem szívott fel.

A sikeres eladások és a portfóliócserek mellett elmaradt néhány nagy tranzakció. Az ÁPV Rt. 1997-re nyilvánosságra hozta, hogy tervezi a Magyar Villamos Művek, az állami gazdaságok – köztük kiemelten Bábolna –, a Volán-vállalatok, a Hungexpo és az Antenna Hungária eladását, de erre mindmáig nem került sor. 1998 tavaszára lezárult viszont a Recski Ércbánya, a Hungarocamion, valamint az Ikarus régóta vajúdo privatizációja.

A korábbi pályázatok sikertelensége után az Ikarus igazgatóságának élére az ÁPV Rt. 1996 őszén új elnököt nevezett ki. Az ismert vállalkozó, Széles Gábor és a Videotonban már kipróbált válságkezelő csapata a termelés háromszorosára emelését, 2500 darab busz gyártását és egymilliárdos nyereséget ígért. Elsősorban az orosz piacra kívántak terjeszkedni, az Eximbank hiteleivel támogatva. Végül is mintegy 2000 autóbust sikerült eladni, miközben – az ÁPV Rt. összesítése szerint – a cég adósságállománya 14-ről 18 milliárd forintra nőtt.

Az új vezetés először vagyonkezelési szerződést szeretett volna kötni, lényegében a Dunaferr-konstrukció mintájára. Az állami tulajdonos azonban a privatizációra hirdetett pályázatot, amelyben a részvények 57 százalékát kínálták fel a társaság összes adósságával együtt, valamint további kétmilliárdos tőkeemelés vállalásával. A dolgozóknak tízszázalékos részesedést tartottak fenn. Könnyítésül a vételár felét kárpótlási jegyben lehetett volna fizetni.

Az érdeklődők között megjelent a céghez kívülről jött vállalatvezetés és komoly befektetőként a Volvo is. A menedzsment törekvéseitől talán nem függetlenül, 1997 nyarán és őszén több demonstráció is volt az Ikarusban, amely a szakmai befektetők, pontosabban a Volvo ellen irányult. A svéd cég ugyanis nem titkolta, hogy a termelést csak Székesfe-

⁷ Ezt a feltételezést támasztja alá, hogy 1998 tavaszán az állam a 24 milliárdos tőkeemelést hajtott végre a pénzüzetben.

hírváron tartaná fenn, és a budapesti gyárat bezárná – de végül pályázatot sem adott be. Az ÁPV Rt. 1997 novemberében eredménytelennek nyilvánította a tendert.

A menedzsment ezután sem adta föl vásárlási szándékát. Az állami tulajdonos 1998 februárjában – most már pályázaton kívül – tárgyalásokat kezdett a Széles Gábor vezette konzorciummal. A megállapodás szerint az MT-Liz kft. névleges áron, tízmillió forintért vehette meg a társaság 53 százalékos részvénycsomagját azzal, hogy átvállalja az összes tartozást. Az állammal és az ABN-Amro Bankkal szembeni kilencmilliárdos tartozás felét azonnal törlesztik, a másik felére kormánygaranciával támogatott új hitelt vesznek fel.

Az elmaradt-elhalasztott tranzakciók közös vonása, hogy a privatizációt szinte minden esetben a nagy adósságállomány, az égető pénzügyi gondok és/vagy a sajátos tevékenységek szabályozásának hiányosságai, sok helyütt ezen túl a koncepcionális bizonytalanságok gátolták. A rövid távú fizetőképességet sokszor az állami tulajdonos segített fenntartani rejtett vagy nyílt preferenciákkal – folyamatos veszteségtérítő támogatásokkal, tulajdonosi hitelekkel, a részleges eladásokból származó bevételek visszaforgatásával, hitelgaranciákkal. Az egyenként is többmilliárdos tételek általában nem hoznak hosszabb távú megoldást. Jó esetben azonban nemcsak a további működést finanszírozzák, hanem lehetővé teszik az eladást, sőt a privatizációs bevételekből részben vagy egészen meg is térülnek. Ezt akadályozza viszont a tartós állami tulajdon magas aránya. Ha az előírás az ötven százalék megtartása, akkor a dolgozói és önkormányzati részesedéseket is beszámítva, csak kisebbségi pakettet lehet eladni. A szakmai cégek ilyen pozíciót a legritkább esetben fogadnak el – a pénzügyi befektetőket viszont a gyenge eredmények riasztják. A többségi állami részesedés fennmaradása csak a vegetáláshoz elegendő külső forrást ad, és konzerválja a reménytelen induló állapotot. Az ördögi kör áttörésének kézenfekvő módja a szükséges állami szabályozás kidolgozása és megerősítése mellett a tartós állami tulajdonhányad mérséklése vagy megszüntetése lehet.

Összefoglalva: az állami vagyon csökkentése, illetve a bevételek szempontjából legnagyobb tételeket 1997-ben a nagyvállalatok és a nagybankok közül az OTP kisebbségi részvényeinek tőzsdei eladása jelentette. Döntően ehhez kapcsolódik az 1997-es privatizáció egyik új vonása, a magyar befektetők előretörése. Bár korábban is előfordult, most hatókörében kiterjedt a tőzsdei részvényjegyzéshez kötődő kedvezmény, amely egyfelől általában a kisbefektetőket, másfelől, még nagyobb mértékben, az érintett cégek dolgozóit és vezetőit juttatatta jelentős és könnyen mobilizálható vagyonrészekhez. A forintbefektetések kiugró növekedésének másik forrása a maradék állami vagyont olcsón megvásárló – esetleg befolyásukat politikai-hivatali kapcsolatokon keresztül érvényesítő – befektetői csoportok térnyerése lehetett, amit a pályázaton kívüli eladások megkönnyítése is elősegített. Ez azonban minden bizonnyal csak szűkebb csoportokat, kisebb vagyonrészeket érintett.

Mindennek alapján azt mondhatjuk, hogy a kedvezményes-elosztásos módszerek nem tűntek el a magyar privatizációból. A léptékek nem hasonlíthatók néhány volt szocialista ország kuponos vagy befektetési alapokra építő módszereihez. Magyarországon az ingyenes és kedvezményes vagyonátadások is sokszor összefonódtak piaci vonásokkal (például a kárpótlási jegyek másodlagos forgalma vagy az MRP és az Egzisztencia-hitel megjelenésének pályázati keretei). Az állami vagyon magánkézbe adásának azonban mindig voltak a kormánypártok népszerűségének erősítésére és a klientúraépítésre utaló jegyei is. Ezeket a jellemzőket a parlamenti választások közeledte – csakúgy, mint négy évvel korábban – felerősítette. Akkor a meghirdetett cél a belföldi tulajdonosi középosztály erősítése, a fő módszer az Egzisztencia-hitel és a kárpótlási jegyek felhasználásának kiterjesztése, valamint a kisbefektetői részvényvásárlási program beindítása volt. Most a preferenciákat nem kísérte hangos ideológiai kampány, s az alkalmazott eljárások jórészt

piaci típusú (tőzsdei) tranzakciókhoz kötődtek – de lényegében hasonló eredményhez, a magyar befektetések növekedéséhez vezettek. Az esetleges rejtett célok, viszonylag széles állampolgári rétegek „hangulatának javítása” és a választási kampányhoz szerzett támogatások – ha voltak is – a kormánypártok szemszögéből most sem teljesültek.

Az elmaradt lezárás

Az ÁPV Rt. 1996 végén kinevezett új vezetése 1997-re három célt tűzött maga elé: a kampányszerű privatizáció befejezését, széles, nem csak számviteli értelemben vett elszámolást a folyamat eredményeiről és az állami vagyonkezelés új intézményi-törvényi kereteinek kidolgozását. Az állami tulajdonhányad csökkentésében, mint láttuk, nem lebecsülendő előrelépés történt. A számadás egy széles szakmai bázisra építő kiadványsorozat előkészítésével megindult. A lezárás deklarálására és az új szabályok-szervezetek kialakítására azonban nem került sor – de ez nem elsősorban a holding felelőssége.

A kormány az év nagyobbik részében még 1997 végére tervezte a folyamat berekesztését. Ezt látszott ösztönözni a hatalmon lévő koalíciónak az a három évvel korábban tett ígérete, hogy 1998-ra, azaz még a parlamenti választások előtt lezárja a privatizációt. Az ÁPV Rt. szakértői tanulmányokat rendelt a megmaradó állami vagyon kezelésének lehetséges módozatairól, és a holdingon belül is bizottság alakult egy átfogó javaslat kidolgozására.

A sokféle elgondolás közül az ÁPV Rt. igazgatósága és a tárca nélküli miniszter is a vezérigazgató-helyettes által jegyzett megoldást támogatta. E szerint a tartósan állami tulajdonban lévő, illetve még eladásra szánt cégek vagyonának kezelésére egyetlen óriásholding maradt volna fenn. A javaslat pikantériája, hogy ugyanakkor az összes kötelezettség (az önkormányzati és vállalati vagyonátadás, valamint a kárpótlás lezárása, a szerződésben vállalt állami és befektetői kötelezettségek teljesítésének figyelemmel kísérése, beleértve legalább negyvenmilliárdnyi állami garancia kifizetését is) egy Pénzügyminisztérium alá rendelt – és semmilyen vagyonnal nem rendelkező – hivatalban összpontosult volna. A megoldáshoz a törvénytervezet szövege is készen állt.

1997 őszén a privatizációs miniszter az óriásholding javaslatát terjesztette a gazdasági kabinet, majd a kormány elé, de a testületek nem hoztak döntést. Ekkoriban felerősödtek azok a hangok, amelyek a privatizáció lezárásának célszerűségét is megkérdőjelezték. A miniszterelnök különösebb indoklás nélkül nemsokára nyilvánosan is bejelentette, hogy a magánkézbe adásnak az országgyűlési választások előtt nem vetnek véget.

A váratlan fordulat okait csak találgathatjuk. A kormányon lévő politikusok talán úgy ítélték meg, hogy nem célszerű a választási kampányt a privatizáció értékelésének várhatóan nehéz kérdéseivel terhelni. Kockázatosabbnak látták a lezárással elkerülhetetlenül együtt járó számadási kötelezettség teljesítését, a nyomában fellángoló vitát, s kevesebbre értékelték a deklarációt arról, hogy sikerült a parlamenti ciklusban a privatizáció végére jutni. Az előkészítő munka során mind nyilvánvalóbbá vált az is, hogy a vagyonkezelői pozíciókra pályázó állami szervezetek között éles a küzdelem, sőt az ÁPV Rt. vezetésén belül sem teljes az egyetértés – ez megint csak kellemetlen visszhangot kiváltó kötéltűzést jár. Elképzelhető, hogy a kisebbik koalíciós partner, illetve az ellenzéki pártok új törvénnyel szembeni – eltérő irányú, de azonos következtetésre jutó – érvelése is nyomott valamit a latban.

Lehet azt mondani, hogy a közel tízéves folyamat lezárásának elhalasztása kedvezőtlen, mert elnyújtja a bizonytalanság időszakát. Elképzelhető, hogy az ÁPV Rt. megszüntetése és az állami vagyonkezelés kereteinek kialakítása 1999-re marad. A korábbi tapasztalatok azt mutatják ugyanis, hogy a parlamenti választásokat követő koncepcionális

és pozicionális viták hosszú hónapokra leblokkolhatják a törvényhozás munkáját, különösen akkor, ha – mint ebben az esetben is – hiányzik a megegyezés a különböző befolyásos csoportok és intézmények között.

Mindennek ellenére megítélésünk szerint a halasztásnak gazdasági szempontból több a haszna, mint a kára. Ha a kormányzat 1997 őszén deklarálta volna a privatizáció végét, akkor a jelenleginél lényegesen több vagyon maradt volna állami tulajdonban. Az új szervezeti rend kialakításával elfoglalt apparátus fő gondja bizonyára nem az eladások felpörgetése lett volna. A vagyonkezeléssel megbízott holding pedig minden bizonnyal kevesebb energiát fordított volna az eladások folytatására, ami jelentős nagyságú állami vagyon bebetonozásához vezethetett volna.

Az mindenesetre biztos, hogy a kampányszerű privatizáció vége bármikor deklarálható – az időzítés tisztán politikai kérdés. A magántulajdon részaránya a magyar gazdaságban nem kisebb, mint sok nyugat-európai országban, sőt néhány területen még alacsonyabb is. Az is kétségtelen azonban, hogy az ÁPV Rt.-nek vagy jogutódjának az állami vagyon kezelésén kívül még sok, esetenként több évig húzódó feladatot meg kell oldania.

Gyorsmérleg a privatizációról

A magyar privatizáció a célokat és a módszereket tekintve is változékony és kevert jellegű volt. Elosztással és eladással, jó pénzért vagy olcsón, korrupcióval, botrányokkal vagy tisztességesen – 1998 elejéig az állami vagyon zöme magánkézbe került. A közel tízéves időtartam nem tekinthető túlságosan hosszúnak, ha figyelembe vesszük a feladat méretét, a keresleti és kínálati oldal egyszerre jelentkező gyengeségét és a könnyen alkalmazható modellek hiányát. A folyamat viszonylag gyorsan lezajlott a környező országokhoz viszonyítva is.

A legfontosabb eredménynek a magántulajdon térhódítását, azaz – ha úgy tetszik – a privatizációnak mint öncélnak a megvalósítását tekintjük. Ezen belül is kiemelkedő jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a korábbi állami cégek többsége a szó szűk értelmében véve magánkézbe került, nem pedig valamilyen közvetetten állami, közösségi vagy a magánbefektetők által valójában nehezen ellenőrizhető intézményi tulajdonba. A nemzetközi tapasztalatok ugyanis megerősítik azt az álláspontot, hogy az ilyen típusú magántulajdonosok jelenléte és érdekeltisége – kiegészítve a megfelelő gazdálkodási-irányítási tapasztalattal és tőkeerővel – elengedhetetlen feltétele volt az 1980-as évek végétől szinte minden cég számára szükségessé vált termelési, pénzügyi és piaci átstrukturálásnak. Ez tette lehetővé a gazdaság mélyrétegeibe lehatoló átalakulást, azt, hogy az állami vállalatok jelentős része stabilizálni tudta helyzetét, kifizette korábban felhalmozott adósságait, és igényes piacokon is versenyképpé vált.

A másik oldalon a magánkézbe adás két legsebezhetőbb pontjának a magas koncentrációt és a tulajdonosi szerep legitimációjának társadalmi bizonytalanságát tartjuk.

A koncentráció továbbra is jellemző nemcsak a vagyonban, hanem a kibocsátásban és az exportban is. Mivel a verseny egy kicsi, nyitott, gazdaság legtöbb szereplője számára nemzetközi szinten zajlik, a gond nem elsősorban a konkurencia korlátozása, hanem egyfelől a kiszolgáltatottság a világpiaci konjunktúra alakulásának, másfelől a nagy szervezetek régről ismert kormányzatra gyakorolt befolyásának fennmaradása. Az utóbbi törekvések erejét az elmúlt években sokszor láthattuk, és az is nyilvánvaló, hogy ezek egy része sikerrel, s így a piaci viszonyok torzításával, a fogyasztói érdekek sérelmével járt.

A másik veszélypont az, hogy az állampolgárok széles rétegei gyanakvással szemlélik a privatizáció révén – vagy más módon – szerzett vagyont. A nyilvános ellenőrzés korlá-

tozottsága, a folyamatos, közvetlen politikai befolyás, a napvilágra került, de kevés retorzióval járó ügyek által táplált közvélekedés nehezen fordítható meg. A változást csak az a mindennapi tapasztalat alapozhatja meg, ha a teljesítményelv működik. A kezdeti vagyonhoz jutás nem szól egyszer s mindenkorra – a verseny szelektál, a gyenge tulajdonosokat nem védi elszakíthatatlan háló –, a piacra új szereplők is viszonylag könnyen beléphetnek.

A privatizáció mérhető eredményeit három adatsorral, a tulajdonosi szerkezet alakulásával, a vagyon eladásából származó bevételekkel és az állami kézben maradt vagyon nagyságával jellemezzük.

2. táblázat
A társaságok tulajdonosi szerkezete (százalék)

Tulajdonos	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Magyar magánszemély	9,8	11,9	12,3	12,4	12,6	12,8
Magyar társaság	12,4	14,2	17,1	19,9	20,5	21,8
Szövetkezet	2,8	2,6	2,6	2,1	2,1	2,2
MRP-szervezet	0,1	0,3	0,9	1,0	1,2	1,2
Belföldi magántulajdonosok összesen	25,1	29,0	32,9	35,4	36,4	38,0
Külföldi tulajdonosok	10,1	16,1	18,9	27,9	31,5	34,0
Magántulajdon összesen	35,2	45,1	51,8	63,3	67,9	72,0
Központi kormányzat	58,9	48,4	40,4	29,5	22,5	18,0
Önkormányzatok	5,1	5,8	6,6	6,3	7,5	7,8
Egyéb	0,8	0,7	1,2	0,9	2,1	2,2
Állami és egyéb összesen	64,8	54,9	48,2	36,7	32,1	28,0
Mindösszesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: 1992–1996: APEH-adatok, 1997: A Gazdaságkutató Intézet becslése.

1997 végére a magyar gazdaságban működő tőkének közel háromnegyede magántulajdonosok kezébe került. Ezen belül mintegy 38 százalék a belföldi magánszemélyek és társaságok, szövetkezetek és MRP-szervezetek részesedése, és körülbelül egyharmadnyi a külföldieké. (A számbavétel a külföldi befektetéseket teljes egészében magántulajdonnak tekinti, noha világos, hogy ezek egy része – elsősorban az energetikában, a távközlésben és a gépiparban – más országok állami vagy közösségi kézben lévő, bár gyakran privatizáció előtt vagy alatt álló cégeitől származik.) A fennmaradó 28 százalékból 18 a központi kormányzaté, közel 8 százalék a helyi önkormányzatoké, a maradék pedig egyéb közösségi jellegű intézményeké (2. táblázat). Hozzá kell tenni, hogy az ismertett tulajdonosi arányok nemcsak a privatizáció végeredményét mutatják, hanem magukban foglalják a saját bázisukon fejlődő magyar magánvállalkozásokat és a külföldiek zöldmezős beruházásait is, másfelől tükrözik az állami cégek vagyonvesztését, illetve felszámolását. Az azonban biztos, hogy az állami tulajdon részarányának csökkenésében döntő szerepet játszott az állami vagyonrészek, társaságok, részvénytársaságok eladása.

Nem elhanyagolható a privatizációnak az állami jövedelmekre gyakorolt közvetlen hatása sem. Az 1990–1997-es bevételeket áttekintve azt látjuk, hogy a készpénzbevételek – folyó áron, illetve a mindenkor érvényes valutaárfolyamokkal számolva – megközelítették az 1100 milliárd forintot. Ennek több mint nyolcvan százaléka devizában folyt be. A kedvezményes és ingyenes elosztási formák – a több mint 150 milliárdnyi kárpótlási jegy, továbbá a közel 70 milliárdnyi Egyszintű hitel – az összes bevétel 16 százalékát

adták. E számok szerint a magyar privatizáció fő útja az eladás volt. Az elmúlt három év, ezen belül az 1997-es adatai is mutatják, hogy még a készpénzes eladások által kétségtelesen dominált legutóbbi időszakban sem tűntek el a kedvezményes formák. S a tényleges elosztás ennek legalább a kétszerese lehetett, ha hozzáadjuk intézményeknek (helyi és társadalombiztosítási önkormányzatoknak, alapítványoknak és maguknak az érintett vállalatoknak) térítésmentesen juttatott, de ebben a statisztikában nem szereplő vagyont.

A privatizációs bevételekből több százmilliárd a központi költségvetésbe folyt be. Ugyanakkor a privatizációhoz jelentős kiadások is kapcsolódtak. Nem csak, sőt nem is elsősorban a központi privatizációs szervezetek működési költségeiről vagy a sokszor bírált és magasnak tartott tanácsadói díjakról van szó, hanem a magánkézbe adást megelőző reorganizációról (az állami cégek veszteségeinek megtérítéséről, az adósságok elengedéséről, átütemezéséről, tőkeemelésről, tulajdonosi hitelekéről és garanciákról) is. Ezeknek a kiadásoknak a nagyságrendjét csak becsülni tudjuk, mert az állami privatizációs és vagyonkezelő szervezetek csak egy részüket folyósították, más részüket közvetlenül az államkassza utalta ki, illetve elmaradt bevételként egyáltalán nem jelentek meg (például a vállalatok egyes részlegeinek eladásából származó bevétel visszaforgatása az érintett cégekhez). A számon tartott feljavításra az ÁPV Rt. és elődei több mint 120 milliárd forintot költöttek. A reorganizációs kiadásoknak a készpénzbevételekhez viszonyított aránya 1994-ben és 1996-ban volt a legmagasabb, abszolút értékben az első helyezett év 1997 volt.

A legutóbbi, 1998. márciusi adatok szerint 278 cég közel 500 milliárd forintnyi vagyona van az ÁPV Rt. portfóliójában.⁸ Tartós állami tulajdonba tartozik ezenkívül a különböző minisztériumokhoz rendelt 65 társaság, köztük olyan óriások, mint a MÁV vagy a Magyar Posta (nem említve most a döntően nem vállalkozói jellegű 500 milliárdos kincstári vagyont, illetve a nem központi kézben lévő, de szintén állami jellegű önkormányzati tulajdont). Az új szabályozás és új intézményrendszer keretében nemcsak e cégek vagyonának kezeléséről, hanem a hátralévő privatizáció lezárásáról is gondoskodni kell majd – s ezek a feladatok még az 1998. tavaszi állapotok szerint sem csekélyek.

Az ÁPV Rt. tulajdonosi köréből a jelenleg érvényes törvények szerint 85 társaságban marad fenn hosszabb távon állami részesedés, amelynek nagysága 200 milliárd forint. E cégek jegyzett tőkéjének azonban még 360 milliárdos része van állami tulajdonban, azaz 160 milliárdnyi (saját vagyonban számolva 467 milliárdból 280) eladásra vár. További 193 cég 123 milliárdos részét lehetne privatizálni úgy, hogy az állam teljes egészében kivonuljon a tulajdonosi körből. A teljes értékesítendő pakett tehát 283 milliárd, mégpedig többségi részesedés. A holdingnak ugyanis 144 cégben van ötven százalékot meghaladó – átlagosan 96 százalékos – tulajdonhányada, amelynek értéke közel 390 milliárd. A 134 társaság kisebbségi pakettjének nagysága nem éri el a 100 milliárdot. A privatizációs feladatok nagyobbik hányada a vagyonérték szerint többségi részek értékesítését jelenti, de valószínűleg nem lesz egyszerű a sok cégben szétszórt, gyakran töredékes nagyságú csomagok eladása sem.

Ha ezek az eladások lezárulnak, és a tartós állami tulajdonból esetleg kisorolt részesedések is elkelnek, azaz a privatizáció a szó tartalmi értelmében is lezárul, tulajdonosi szerkezet átalakulása természetesen tovább folytatódik. Várható, hogy az elosztásos módszerekkel vagyonhoz juttatott intézmények, elsősorban a társadalombiztosítási és helyi önkormányzatok folyamatosan piacra viszik részvényeik és ingatlanaik egy-egy csomagját. (A társadalombiztosítást 1997-ben költségvetési előírások kötelezték eladásokra. Még jelentősebb volt a helyhatóságok által végrehajtott privatizáció, amelynek két legnagyobb

⁸ Az adatok az ÁPV Rt. nyilvántartásából származnak.

szelete a fővárosi közművállalatok és az energiaszolgáltatókban kapott részesedések értékesítése volt.) A fő forma azonban a jövőben a magánbefektetők közötti adásvétel lesz. E másodlagos tulajdonváltásnak már eddig is számos jele mutatkozott. A két legfontosabb irányzat az egyes iparágakban egyre élénkebbé váló koncentráció, illetve a finanszírozási gondokkal küszködő, esetleg a felszámolás közelébe jutott cégek megvétele más befektetők által, sokszor reorganizációs és továbbadási céllal.⁹

Viszonylag új, de a következő években egyre markánsabb jelenség lehet a magyarországi cégek külföldi terjeszkedése. A tulajdonosváltáson átesett, stabilizálódó hazai vállalatok igen jelentős része érdeklődik ilyen befektetések iránt, s e tervek közül az elmúlt években már jó néhány meg is valósult. A szomszédos országok privatizációjának előrehaladása még szélesebb kapukat nyithat e szándékok valóra váltásához. Ezekben a tranzakciókban a magyar cégek hasznosíthatják azokat a tapasztalatokat, amelyeket ők maguk a privatizáció tárgyaként szereztek.

⁹ A fúziókra 1997-ben a legtöbb példát a konzerv-, cukor-, hús- és tejipar adta. Hasonló folyamat megy végbe a gyógyszer-nagykereskedelemben, amely ma már három szakmai és egy pénzügyi befektetőcsoport kezében összpontosul. A másodlagos tulajdonosváltásnak aktív szereplői a magyar magánkézben lévő cégek is.

A Fotex felvásárolta a Hungarotont, a Skála meghatározó részesedést szerzett a korábban MRP-tulajdonban lévő Centrum Áruházakban, a Bankár Kft. szintén több MRP-s cégbe befektetett (Bakony Művek, MMG Automatika Művek), és jó néhány csőd szélén álló vállalkozást is megvett. Ebbe a csoportba sorolható a Malév másodlagos tulajdonosváltása is. A veszteségei miatt a magyar érdekeltség eladásra kötelezett Alitalia 1997-ben két magyarországi nagybanknak, az OTP-nek és a Külkereskedelmi Banknak adta el részvénytárcsáját, valamivel kevesebbet, mint amennyiért azt korábban megvásárolta. A pénzintézetek átmeneti befektetésnek tekintik a Malév-tulajdonrész megszerzését.